

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝZNAM RODINY V SOUDOBÉ SPOLEČNOSTI

Autor práce: Šárka Štefanová

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. František Šnitr

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Františku Šnitrovi, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

ŠTEFANOVÁ, Š. *Význam rodiny v soudobé společnosti: bakalářská práce.* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2016. 59 s.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. František Šnitr

Klíčová slova: význam rodiny, současná společnost, společnost v minulosti, manželství, rozvodovost, děti

Bakalářská práce se věnuje významu rodiny v soudobé společnosti. Rodina je nedílnou součástí každé společnosti a význam rodiny se neustále mění. Tato práce se ve své první části pomocí analytické metody zaměřuje na dosavadní vývoj rodiny a společnosti. Porovnává dřívější pojetí společnosti se současným pohledem na společnost. Tyto pojetí jsou analyzována z historického pohledu, přes její postupnou modernizaci až po pojetí v současné společnosti. Druhá část práce pojednává o rodině a její základní charakteristice. Jednotlivé kapitoly analyzují základní terminologii související s rodinou. Jedna z kapitol se také věnuje manželství a rozvodovosti. V závěru této kapitoly je pomocí komparativní metody poukázán rozdílný pohled na manželství v jednotlivých generacích. V této části práce jsou analyzována data z Českého statistického úřadu a aktuální znění zákona o rodině.

ABSTRACT

ŠTEFANOVÁ, Š. *The Importance of the Family in the Contemporary Society: Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2016. 59 p.

Supervisor: Mgr. František Šnitr

Key words: the importance of the family, contemporary society, society in past, marriage, divorce, childrens

This Bachelor Thesis deals with the importance of the family in the contemporary society. The family is an inseparable part of each society and the significance of the family is constantly changing. This Thesis in its first part focuses on the hitherto development of the family and the society by means of the analytical method. It compares a former conception of the society with a present view of the society. These conceptions are analyzed from the historical point of view, through its gradual modernization up to its concept of the modern society. Second part concerns the family and its basic characteristics. Individual chapters analyze basic terminology concerning the family. One of the chapters also deals with the marriage and the divorce rate. In conclusion of this chapter a different view of the marriage in the individual generations is described by means of the comparative method. The data from the Czech Statistical Office and current wording of the Family Act are analyzed in this part of the Thesis.

Obsah

1	Cíl a metodika bakalářské práce	9
2	Charakteristika společnosti	11
2.1.	Vývoj lidské společnosti	12
2.1.1.	Lovci a zemědělci	13
2.1.2.	Průmyslová společnost.....	16
2.2.	Systém sociální stratifikace	19
2.2.1.	Otroctví a otrokářství	19
2.2.2.	Kasty	20
2.2.3.	Stavy.....	21
2.2.4.	Třídy.....	22
2.3.	Charakteristika novodobých společností.....	23
2.3.1.	Charakteristika soudobé české společnosti	24
2.3.2.	Charakteristika soudobých společností	29
3	Charakteristika analýzy zpracování a výsledků praktické části.....	31
4.	Rodina	32
4.1.	Charakteristika rodiny	32
4.1.1.	Základní funkce rodiny	34
4.1.2.	Pohled české společnosti na rodinu	35
4.2.	Zákon o rodině.....	35
4.2.1.	Manželství.....	35
4.2.2.	Vztahy mezi rodiči a dětmi	36
4.2.3.	Výživné	37
4.2.4.	Závěrečná ustanovení.....	37
4.3.	Neúplná rodina	38
4.3.1.	Základní způsoby vzniku neúplné rodiny	39

4.3.2.	Příčiny vzniku neúplné rodiny	39
4.3.3.	Pohlaví osoby v čele neúplné rodiny	41
4.4.	Vliv médií na rodinu.....	42
5.	Manželství a rozvodovost	45
5.1.	Manželství	45
5.1.1.	Definice manželství.....	45
5.1.2.	Vznik manželství.....	46
5.1.3.	Způsoby uzavření manželství.....	47
5.1.4.	Zánik manželství	48
5.1.5.	Registrované partnerství.....	48
5.2.	Rozvodovost.....	49
5.2.1.	Nejdůležitější faktory ovlivňující vznik a zánik manželství.....	50
5.2.2.	Rozvodovost v současné době	52
	Závěr	55
	Seznam použitých zdrojů	56
	Seznam tabulek a grafů	58
	Přílohy.....	58

Úvod

Rodina je nedílnou součástí každé společnosti. Tvoří základ lidské společnosti. V sociálním pojetí je rodina vysvětlována jako solidární skupina osob. Tato skupina je navzájem spjata různými vztahy, např. manželstvím, příbuzenstvím či adoptí. Skupina spolu dlouhodobě žije a dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Rodina je označována za nejdůležitější socializační faktor. Základní rodinu tvoří muž, žena a jejich děti, zatímco rozšířená rodina zahrnuje i další příbuzné (prarodiče, tety, strýce, bratrance, atd.). Tvoří významnou součást během procesu interakce. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k lidskému okolí, k sobě samému i společnosti obecně. V roce 1992 byl Valným shromážděním OSN ustaven Mezinárodní den rodiny, který se slaví 15. května. Rodinu nebo její členy český právní řád obecně neurčuje, nicméně osobní a majetkové vztahy mezi členy jsou upraveny rodinným právem. První zmínky na téma rodina a společnost se objevují v zápiscích již za dob Aristotela. Do dnešní doby bylo sepsáno mnoho knih s touto tematikou.

Spolu se změnami ve společnosti se mění i význam rodiny a pohled lidské společnosti na rodinu. V současném moderním světě se institut rodiny proměňuje, i v našem státě došlo v průběhu posledních desetiletí k řadě proměn. Česká rodina se v důsledku transformačních procesů zdatelně vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Mění se role muže a ženy. Mění se také ekonomická funkce rodiny. Ekonomický tlak vyžadující ekonomickou aktivitu obou partnerů vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti. Kromě volby alternativních životních stylů dochází také k odkládání vstupu do manželství a založení rodiny, vzrostl i počet dětí narozených neprovdaným matkám, stejně jako akceptace rozvodu či nemanželského soužití. Sociologové zmiňují jako příčiny proměn jak změny hodnotových orientací a různé životní styly, tak růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce bude zjištění významu rodiny pro soudobou společnost. Porovnání významu společnosti a rodiny v minulosti a v současnosti. Dále zhodnocení vlivu společnosti na rodinu. Vedlejším cílem bude zjištění vlivu médií na rodinu a společnost a dále zjištění hlavních příčin rozvodovosti. Na základě zjištěných informací jsou potvrzeny či vyvráceny stanovené hypotézy, které vyplývají ze studia literatury. Práce je rozdělena do dvou základních částí.

První část práce se bude zaměřovat na různá hlediska lidské společnosti. Porovnává dřívější pojetí společnosti se současným pohledem na společnost. V této části budou použity především analytické a komparativní metody. Bude využívána odborná literatura. Tato část bude rozdělena na jednotlivé kapitoly. V kapitole první budou stanoveny hlavní a dílčí cíle práce a objasněny metody použité k dosažení určených cílů. Druhá kapitola bude zpracována pomocí faktografické metody. Tato kapitola se bude zaměřovat na charakteristiku lidské společnosti. Budou popsány různé etapy vývoje lidské společnosti z historického hlediska, sociální stratifikace a charakteristika soudobé lidské společnosti. Bude zde použita komparace významů lidské společnosti v různých etapách. Ke sběru informací bude použita převážně současná literatura. Vzhledem k tomu, že kapitola bude pojednávat také o vývoji společnosti, budou použity i historické prameny. Cílem této kapitoly bude prozkoumání vývoje lidské společnosti v různých etapách.

Druhá část práce bude pojednávat o rodině a její základní charakteristice. Jednotlivé kapitoly analyzují základní terminologii související s rodinou. Jedna z kapitol bude věnována manželství a rozvodovosti. Pomocí sběru informací budou v jednotlivých podkapitolách blíže charakterizovány pojmy rodina, manželství a rozvodovost. Faktograficko – analytickou metodou zde bude popsán zákon o rodině. Bude také použita analýza dat poskytnuta z Českého statistického úřadu. Terminologie o rodině je použita také v dotazníku pro respondenty. Tento dotazník byl cílen pro mladší i starší generaci. Výsledky dotazníku budou vyhodnoceny v praktické části bakalářské práce. Bude z nich poukázáno na rozdílné pojetí významu rodiny a manželství mezi různými generacemi respondentů. Dále budou analyzovány dle vyhodnocených výsledků dotazníku nejčastější příčiny rozvodovosti. Z tohoto

dotazníku bude také analyzováno současné vnímání a důležitost manželství. Dle výsledků dotazníku bude také pomocí komparativní metody poukázán rozdílný pohled na manželství v jednotlivých generacích, bude také analyzován vliv společnosti na rodinu.

2 Charakteristika společnosti

Nejjednodušší definicí pro společnost je skupina jednotlivců, která je charakterizována společnými zájmy. Každá tato skupina může mít svou vlastní kulturu či instituce. Členové společnosti mohou pocházet z různých etnických skupin, mohou ale mít i různý věk, pohlaví. Mohou mít také odlišnou státní příslušnost či náboženské vyznání. Za společnost můžeme považovat občany státu - např. Němci, národ - např. Američané, nebo širší kulturní skupina - jako např. západní kultura.

Termínem společnost označujeme skupinu lidí, kteří žijí na určitém území, podléhají témuž systému politické autority a uvědomují si, že mají jinou identitu, než ostatní skupiny v jejich sousedství. Některé společnosti, například u lovců a sběračů, jsou velmi malé. Jiné jsou velmi početné.¹

Definice společnosti dle Petruska je následující: "Společnost je v nejširším slova smyslu synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod, pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet. Sociální agregát osob obou pohlaví a různých věkových skupin spojených v soběstačné uskupení, jež si utvořilo vlastní instituce, které respektuje, a kulturu, kterou sdílí; v nejužším smyslu soubor osob žijících ve skupinách, jež jsou vzájemně propojeny, na společném, vymezeném a ohraničeném teritoriu kontrolovaném politickou mocí, sdílejících základní společné hodnoty, řídících se podle ustálených kulturních vzorů."²

Dle sociologického a psychologického hlediska je společnost každá skupina osob, které žili pohromadě dosti dlouho, aby se samy pokládaly za sociální jednotku neboli společnost.³

¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 553

² PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1994

³ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1995

Ačkoliv se pojem společnost používal i ve společnostech premoderních a preindustriálních (tzv. tradiční společnost), samo téma společnosti ve smyslu teoretické či vědecké je tématem novodobým.⁴

2.1. Vývoj lidské společnosti

Přes svou rozmanitost má lidské kulturní chování některé společné znaky. Jestliže je nacházíme ve všech nebo téměř ve všech společnostech, hovoříme o kulturních univerzáliích. Neznáme žádnou kulturu, která by neměla gramaticky složitě strukturovaný jazyk. U všech lze rozeznat určitou formu rodiny, v níž existují hodnoty a normy spojené s výchovou dětí. Kulturní univerzálií je také instituce manželství, právě tak jako náboženské rituály a majetková práva. Antropologové znají i celou řadu dalších kulturních univerzálií, k nimž patří umění, tanec, zdobení těla, hry, dávání darů, žertování a hygienická pravidla.⁵

Všechny společnosti používají ke sdělování jazyka řeč. Existují však i jiné způsoby jeho "přenosu" či vyjadřování - především psaní. Vynález písma byl jedním z velkých mezníků lidských dějin. Vyvinulo se zřejmě ze značek nebo obrázků znázorňujících majetek jednotlivých rodin či rodů. Na dřevě, v hlíně nebo na kameni se dělaly záznamy o významných událostech, předmětech nebo lidech. Psaní začalo jako ukládání informací a jako takové bylo úzce spjato s administrativními potřebami prvních států a civilizací.⁶

V následujících podkapitolách si představíme a blíže se seznámíme s vybranými lidskými společnostmi v historickém měřítku.

⁴PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1994

⁵GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 45

⁶GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 46

2.1.1. Lovci a zemědělci

Lovci

Od té doby, co na naší planetě existuje člověk, zde existují také malé kmeny nebo tlupy lidí, žijící společně a kde počet osob je od patnácti a často nepřesáhne čtyřicet osob. Mezi první a vůbec nejstarší typ společnosti můžeme zařadit lovce a sběrače. Území byla obvykle ve společném vlastnictví skupin spjatých příbuzenstvím, tzn., že zde můžeme vidět počátky soukromého vlastnictví.

Lovci a sběrači se nevěnovali pěstování plodin ani užitkových zvířat, ale získávali si obživu lovem, rybařením a sbíráním jedlých rostlin rostoucích ve volné přírodě. Kultury lovců a sběračů dodnes přežívají v některých odlehlých částech světa, například v brazilských a novoguinejských pralesích, ale většina jich byla zničena nebo pohlcena celosvětovým šířením západní kultury a ty zbývající už zřejmě dlouho nepřežijí.⁷

Lovecko-sběračskou kulturu určuje subsistenční orientace na lov volně žijících zvířat, rybolov a sběr divokých rostlin. Domestikované plodiny se nepěstovaly a z domácích zvířat byl součástí domácnosti pouze pes.⁸

Lovci a sběrači nemají velký zájem o rozvoj hmotného bohatství přesahujícího to, co potřebují pro uspokojení svých základních potřeb. Jejich hlavní hodnoty jsou náboženské povahy; soustřeďují se především na ceremoniální a rituální činnosti. Většina lovců a sběračů se pravidelně účastní složitých ceremonií, takže tráví velkou část svého času přípravou oděvů, masek, maleb či jiných posvátných předmětů používaných při takových rituálech. Většina lovců a sběračů je však ve skutečnosti spíše mírumilovná a nástroje používané k lovu se jen zřídka obracejí proti jiným lidem. Válku

⁷ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 49

⁸ ČESKO, ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, V. V. I.: *Lovci a sběrači*. [online]. 2014 [cit. 2016-01-05]. Dostupné z <http://www.archaeo3d.com/etnografie-a-archaicke-spolecnosti/lovci-a-sberaci/lovci-a-sberaci/>.

v moderním slova smyslu lovci a sběrači vůbec neznají a neexistují u nich specializovaní válečníci.⁹

Existují i ale takové důkazy, které nám některé boje mezi konkurenčními tlupami lovců a sběračů dokazují. Archeologové, provádějící vykopávky u severokeňského jezera Turkama našli ostatky 27 lidí, které jsou staré zhruba 10 000 let a vykazují známky násilné smrti. Archeologové, kteří na tomto nalezišti pracovali od roku 2012, zjistili, že oběti byly ubity nebo ubodány během jediného střetu. Mezi mrtvými byli dospělí muži a ženy, a také děti. Důkazy přesně neodhalily, co přesně se na místě stalo. Nicméně to, že tak vysoký počet lidí zemřel ve stejnou dobu, naznačuje, že šlo o "nějaký druh konfliktu", uvedl profesor Cambridgeské univerzity Robert Foley. Vědci předpokládají, že skupinu napadli konkurenční lovci-sběrači vyzbrojení dřevěnými holemi a šípy či oštěpy s hroty z přístřeného obsidiánu - vzácného sopečného kamene černé barvy. Příčinou boje mohla být snaha získat více zdrojů.¹⁰

U lovců a sběračů převládá princip participace - jestliže je nutno přijmout důležité rozhodnutí nebo čelit nějaké krizi, sejdou se k tomu obvykle všichni dospělí muži.

Lovci a sběrači nejsou pouhými "primitivy", jejichž způsob života by nás už nemusel zajímat. Studium jejich kultur nám ukazuje v jasnějším světle, že některé naše instituce vůbec nejsou "přirozenou" součástí lidského života. Podmínky, v nichž žili lovci a sběrači, bychom si samozřejmě neměli idealizovat. Neexistence válek a větších majetkových i mocenských nerovností - podobně jako skutečnost, že dávají přednost spolupráci před soupeřením - nám nicméně připomínají, že to, co vytvořila moderní průmyslová civilizace, nemusí být nutně považováno za "pokrok".¹¹

⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 51.

¹⁰ ČTK, ČESKÉ NOVINY: *Archeologové objevili nejstarší důkazy boje mezi lovci - sběrači*. [online]. 2016 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z http://m.ceskenoviny.cz/kultura/zpravy/archeologove-objevili-nejstarsi-dukazy-boje-mezi-lovci-sberaci/1305838?utm_source=rss&utm_medium=feed.

¹¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 51.

Zemědělci

V tomto období, které trvalo přibližně od 5. tisíciletí př. n. l. až do středověku, člověk poprvé začíná ve větší míře ovlivňovat krajinu. Půda byla obdělávána okopáváním bez pluhu či rádla, závlaha pozemků také nebyla nijak uměle zajišťována. Nicméně později dochází k přeměně, která bude trvat i do budoucna. K orbě se začínají používat tažná zvířata, staví se vodní a větrné mlýny, začíná se vyrábět dřevěné uhlí. Objevují se i další přeměny jako např. těžba kamene, odlesňování, odvodňování či zavlažování menších ploch. Dále se v této době objevuje rozsáhlejší šlechtění a domestikace zvířat, nebo první šíření plevelů či škůdců, kteří na polích nacházeli ideální podmínky.

A. Giddens charakterizuje tuto společnost takto: „Dosavadní lovci a sběrači nahradili prostý sběr divoce rostoucích plodin jejich cíleným pěstováním. Prvním krokem bylo to, co se obvykle nazývá "hortikultura" čili zahradničení: obdělávání malých zahrad jednoduchými motykami a rýči. Hortikultura poskytuje stálejší přísun potravy než lov a sběr, takže lidé mohou žít ve větších komunitách. Protože žijí usedle, mohou nashromáždit větší množství hmotných statků než pastevcí, o lovcích a sběračích ani nemluvě. Jakmile se jednotlivé skupiny usadí na určitých místech, mohou mezi osadami vznikat pravidelné obchodní a politické vazby. Náčelníci a kmenoví vůdci hrají významnou úlohu a mezi jedinci nacházíme výrazné majetkové rozdíly.“¹²

V současné chvíli na světě existuje stále ještě mnoho kultur, které získávají obživu tímto způsobem. Např. kmen Gururumbů z Nové Guineje, čítající jen málo přes tisíc osob, žijících v šesti osadách. V každé z nich je několik oplocených zahrad. Půda patří různým rodinám žijícím na oploceném území. Práce na ní se účastní všichni, dospělí i děti, ale muži a ženy mají zodpovědnost za různé typy ovoce a zeleniny. Každá

¹² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 53.

rodina má několik zahrádek a podle roční doby střídá plodiny, jež na nich pěstuje, čímž je zajištěna trvalá zásoba jídla.¹³

2.1.2. Průmyslová společnost

V současné době se s tradičními státy již téměř setkat nemůžeme, naopak můžeme říci, že téměř vymizely. Původní společnosti např. lovců a sběračů, zemědělců a pastevců ještě v některých oblastech existují, ale jen na poměrně izolovaných územích – bohužel ale na těchto územích jsou již téměř v rozkladu. Tradiční společenství se proměňuje v moderní - industriální společnost.

Co způsobilo, že zanikly tyto formy společnosti, které vládly celé historii až do doby před dvěma stoletími? Odpověď se skrývá v jediném slovu industrializace – v nástupu strojní výroby, založené na použití neživotných zdrojů energie, například páry nebo elektřiny. Průmyslové společnosti jsou v mnoha směrech zcela odlišné od kteréhokoli předchozího společenského řádu. Jejich rozvoj svým dosahem daleko přesáhl hranice Evropy, kde původně vznikly. Industrializace se zrodila v Anglii jako výsledek "průmyslové revoluce" zahájené v 18. století. Za tímto stručným termínem se skrývá složitý soubor změn, jež ovlivnily způsob, jímž lidé získávali obživu. K těmto změnám patřily vynálezy nových strojů, využití zdrojů energie (především vody a páry) k výrobě a využití vědy ke zlepšení výrobních postupů.¹⁴

Zjednodušeně lze říci, že pod pojmem industrializace rozumíme zprůmyslnění. Toho zprůmyslnění se týká dříve agrárního či nevyužívaného území. Industrializace má i své stupně, které lze vyjádřit základními a nejdůležitějšími znaky, mezi které řadíme přesun pracovních sil ze zemědělství do průmyslu, které se později přesouvají do služeb. Dále sem řadíme i růst výroby a produktivity, růst spotřeby.

Tato společnost byla výsledkem růstu produktivity a dělby práce, podmíněným pokrokem zemědělské a manufakturní výroby, rozvojem obchodu a plavby,

¹³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 53.

¹⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 55.

ale i kladením základů k mnoha vědním oborům. Dochází zde poprvé v dějinách k opravdové diverzifikaci pracovních rolí a ke stratifikaci struktury zaměstnání.¹⁵

Typickým znakem průmyslových společností je to, že velká většina zaměstnaného obyvatelstva už nepracuje v zemědělství, ale v továrnách nebo úřadech. Tyto společnosti se také vyznačují daleko vyšším stupněm urbanizace než kterýkoli typ tradičního společenského systému. Naprostá většina lidí žije ve městech, kde se vytvářejí pracovní místa a neustále vznikají nové příležitosti.¹⁶

Dalším typickým znakem nové éry byl volný pohyb zboží, lidí a kapitálu a minimální zásahy státu do hospodářství. Každý občan, který disponoval potřebným kapitálem, mohl založit podnik. Průmyslová revoluce přinesla do té doby nevídané zrychlení hospodářského vývoje a otevřela cestu kapitalismu, volné konkurence, soutěže. Průmyslová revoluce si vynutila také revoluci v dopravě, protože dřívější formy přepravy nestačili uspokojit rozsáhlejší nároky výroby a trhu. Parní stroj vytvořil nejen mohutnější hnací sílu stroje v průmyslu, ale znamenal také začátek nové éry v konstrukci lodí a lokomotiv na parní pohon. Pronikal také do zemědělství, což bývá označováno za agrární revoluci. Převažující obilnářská produkce se rozšiřovala o pěstování brambor, cukrovky, luštěnin, vojtěšky a jetele, což zlepšilo možnosti výživy lidí i výkrmu hospodářského zvířectva. Lepší možnosti výživy omezily hladomor a měly za následek i tzv. demografickou revoluci, která přinesla nebývalé přírůstky populace, ale i delší dobu dožití. V roce 1898 byla dána do provozu první vodní elektrárna na Niagarských vodopádech. Od strojírenství se začal oddělovat elektrotechnický průmysl, v prvotních energetických zdrojích dominovalo nadále uhlí, ale postupně rostla úloha vodní energie a ropy.¹⁷

¹⁵ SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007, s. 29.

¹⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 56.

¹⁷ SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007, s. 30.

Hospodářský vývoj v letech 1870 – 1928

Mezníkem hospodářského vývoje se stala krize v letech 1873- 1876. Jednalo se o nejtěžší a nejdelší krizi 19. století, která zasáhla všechny země, které prošly průmyslovou revolucí. Během krize a po ní se ve vývoji kapitalismu objevovaly nové rysy a formovalo se světové hospodářství. Můžeme také říci, že dochází k nástupu druhé vlny industrializace, v níž poměrně vysoce rostl význam strojírenství, hutnictví a hornictví.

Světová průmyslová výroba vzrostla v letech 1870 – 1913 přibližně pětkrát, což odpovídalo průměrnému ročnímu přírůstku na 4%. Ve struktuře průmyslu rostl podíl výroby výrobních prostředků (těžkého průmyslu), který však do první světové války převážil nad výrobou spotřebních předmětů (lehkým průmyslem) pouze v USA. Textilní a potravinářský průmysl postupně ztrácel své dominantní postavení. V několika zemích – ve Velké Británii, USA, Německu, Belgii a českých zemích – dospěl industrializační proces do stádia, kdy průmysl spolu s řemeslem dával obživu většímu podílu obyvatelstva než zemědělství, lesnictví a rybnářství. Měnilo se také pořadí zemí podle objemu průmyslové výroby. Velká Británie byla odsunuta z prvního na třetí místo za USA a Německo. Čtvrté místo si udržovala Francie. Mezi léty 1870 a 1913 se zmenšil podíl Británie na světové průmyslové výrobě z 32 na 14% a Francie z 10 na 6%, zatímco podíl USA vzrostl z 23 na 36% a podíl Německa z 13 na 16%.¹⁸

V této době se také velmi rozšířily již dříve známé akciové společnosti, které se staly univerzální formou velkého podnikání. Obchod s akciemi (cennými papíry) se stal hlavní částí kapitálového trhu, který se začínal formovat vedle trhu práce. Akciové společnosti umožnili soustředit kapitál většího počtu fyzických a právnických osob a přinesly anonymitu kapitálu. Začalo se hovořit o demokratizaci kapitálu, neboť akcie skupovali i příslušníci středních vrstev.

Průmyslová revoluce urychlila hospodářský i civilizační vývoj, musíme ale zmínit nativní sociální důsledky této revoluce. Zhoršilo se postavení dělnictva,

¹⁸ SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007, s. 37.

v továrně se dělníci změnili v doplněk stroje, poklesl význam kvalifikované práce. Vytvářely se podmínky pro námezdní práci žen a dětí, děti často pracovaly od 7 let věku. Další následek byl prodloužení pracovního dne na 14 až 16 hodin, jelikož se podnikatelé snažili maximálně využít drahé stroje a zkrátit dobu návratnosti vloženého kapitálu.¹⁹

2.2. System sociální stratifikace

Ve všech typech společnosti se vyskytuje nerovnost. I v těch nejprimitivnějších kulturách, v nichž téměř neexistují majetkové rozdíly, existuje nerovnost mezi jedinci, mezi muži a ženami, mezi mladšími a staršími. Určité osoby mají vyšší status než jiné například tehdy, jsou-li úspěšnější při lovu anebo je-li jim přisuzována schopnost navazovat spojení s duchy předků. K popisu nerovností používají sociologové termínu sociální stratifikace.²⁰ Stratifikaci můžeme definovat jako strukturovanou nerovnost mezi různými skupinami lidí a pro názornost ji přirovnat ke geologickému vrstvení v zemské kůře, jemuž se hierarchické řazení jednotlivých společenských vrstev podobá. Rozlišujeme čtyři základní systémy stratifikací: otroctví (resp. otrokářství), kasty, stavy a třídy. Někdy se vyskytují i souběžně. Například ve starověkém Řecku a Římě nebo ve Spojených státech před občanskou válkou existovaly vedle sebe jak třídy, tak otrokářství.

Rozdělení a popsání jednotlivých stratifikací je bráno dle A. Giddense.

2.2.1. Otroctví a otrokářství

Existence otroctví představuje extrémní formu nerovnosti: někteří jedinci jsou doslova majetkem jiných. Právní podmínky otrokářství se v různých společnostech lišily. Někdy byli otroci prakticky úplně bezprávní (jak tomu bylo například v jižní části Spojených států), jindy se svým postavením blížili spíše služebnictvu. Ve Spojených

¹⁹ SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007, s. 28.

²⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 253.

státech, v Jižní Americe a v karibské oblasti byli otroci v 18. a 19. století využíváni téměř výlučně k fyzické práci na plantáži nebo v domácnostech. Naproti tomu ve starověkých Athénách plnili nejrůznější úlohy, z nichž mnohé byly velmi zodpovědné. I když byli vyloučeni z politického a vojenského života, mohli vykonávat mnohá jiná zaměstnání. Někteří byli vzdělaní a působili jako státní úředníci; jiní provozovali řemesla, jimž se vyučili. Lidé uvržení do otroctví se často bránili a bouřili. Dějiny jsou plné vzpour otroků, jimž se občas podařilo společně získat svobodu. Systémy založené na nucené práci otroků, například na plantážích, nebyly příliš stabilní; jedinou cestou k dosažení vysoké produktivity práce byl totiž neustálý dohled spojený s krutými tresty. Otrokářské systémy se neosvědčují dílem proto, že vyvolávají odpor, a dílem proto, že ekonomické i jiné motivace jsou účinnější než přímé donucování. Lze říci, že otrokářství je prostě málo efektivní. Obchod s otroky, který prováděly západní státy od počátku koloniální éry až do 19. století, představoval poslední - byť současně nejrozsáhlejší - otrokářský systém v historii lidstva. Po osvobození otroků v Severní a Jižní Americe je otroctví v institucionalizované podobě postupně odstraňováno a dnes již ze světa prakticky vymizelo.²¹

2.2.2. Kasty

Slovo kasty bývá spojováno především s kulturami indického subkontinentu. Termín "kasta" přitom není indického původu, nýbrž pochází z portugalského *casta*, jež znamená "rasu" nebo "čistokrevnou" skupinu. Indové sami nemají žádný termín pro kastovní systém jako celek, ale užívají řadu slov označujících jeho jednotlivé části, z nichž nejvýznamnější jsou varna a džátí. Jako varna se označují čtyři kategorie seřazené podle své společenské prestiže. Pod těmito čtyřmi skupinami figurují "nedotknutelní", jejichž postavení je ze všech nejnižší. Džátí jsou lokálně definované skupiny, v jejichž rámci se kasty konstituují. Kastovní systém je velice složitý a navíc se jeho struktura místo od místa mění, takže ve skutečnosti vytváří spíše volně řazenou soustavu nejrůznějších představ a praktik než jednotnou hierarchii. Některé zásady jsou nicméně celé soustavě společné. Příslušníci nejvyšší varny, bráhmani, ztělesňují stav

²¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 206.

nejvyšší čistoty, zatímco nedotknutelní tu nejnižší. Bráhmani se musí vystříhat určitých forem kontaktu s nedotknutelnými a jedině nedotknutelní smějí vstupovat do styku se zvířaty nebo látkami považovanými za nečisté.²²

V mimo indickém kontextu se pojem kasty někdy užívá pro dvě nebo více etnických skupin, které jsou od sebe víceméně odděleny a každá z nich usiluje o dodržení "rasové čistoty". V takových situacích obvykle brání vzájemnému mísení mezi skupinami mocná tabu (popřípadě i zákony). Po zrušení otroctví v jižních státech USA například zůstala mezi bělochy a černochoy taková propast, že někteří autoři popisují tehdejší sociální stratifikaci jako kastovní systém.²³

2.2.3. Stavý

Stavý patří k dějinám feudální Evropy, ale existovaly i v řadě jiných tradičních civilizací. Feudální stavý byly tvořeny vrstvami, které měly vůči sobě navzájem různá práva a povinnosti; některé z těchto rozdílů byly přitom zakotveny v zákonech. V Evropě představovala nejvyšší stav šlechta, "urození". Druhým stavem byli kněží, kteří se přes své nižší postavení těšili řadě privilegií. Ti ostatní, jimž se začalo říkat "třetí stav", tvořili heterogenní skupinu od nevolníků přes svobodné rolníky až po obchodníky, řemeslníky a měšťany. Na rozdíl od indických kast nebyly hranice stavů zcela neprostupné; do jisté míry byl tolerován společenský vzestup jedince, ať už prostřednictvím sňatku, nebo povýšením do šlechtického stavu za služby prokazané panovníkovi, a někdy si mohl bohatý obchodník titul prostě koupit. Zbytky tohoto systému ještě přežívají ve Velké Británii, kde jsou dodnes uznávány dědičné tituly a významní podnikatelé nebo státní úředníci mohou být za své zásluhy povýšeni do rytířského či šlechtického stavu.²⁴

Stavý se v minulosti vyvíjely všude tam, kde existovala tradiční aristokracie založená na "urozenosti". Někdy vycházely rozdíly mezi stavý z náboženských představ, ale jen zřídka tak důsledně, jak tomu bylo v hinduistickém kastovním

²² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 206.

²³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 207.

²⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 207.

systému. Hinduistický kastovní systém se zcela odlišuje od námi popisovaného běžného kastovního systému.

2.2.4. Třídy

Tento poslední druh sociální stratifikace se v mnoha směrech liší od zbylých třech, se kterými jsme se seznamovali v předchozích kapitolách, tedy od otrokářství, kastovních i stavovských systémů. Dle A. Giddense jsou nejdůležitější tyto čtyři rozdíly:

- Na rozdíl od jiných typů stratifikace nejsou třídy vymezeny ani náboženskými, ani zákonnými ustanoveními. Příslušnost k třídám není založena na dědičném postavení plynoucím ze zákonů či zvyklostí. Třídní systémy se obvykle vyznačují méně pevnými hranicemi než jiné typy stratifikace a hranice mezi nimi nejsou nikdy přesně stanoveny. Neexistují také žádná formální omezení, jež by bránila sňatkům mezi příslušníky různých tříd.
- Příslušnost k určité třídě je přinejmenším do jisté míry získaným atributem jedince a není prostě "dána" při jeho narození, jak je běžné u jiných typů stratifikace. Daleko častěji než v jiných systémech se zde také vyskytuje sociální mobilita - ať už vzestupná nebo sestupná.
- Podkladem třídního rozdělení jsou ekonomické rozdíly mezi skupinami jedinců, tj. nerovnost ve vlastnictví hmotných prostředků a schopnosti jimi disponovat. U jiných typů stratifikací naopak převládají mimoekonomické faktory, například náboženské.
- U ostatních systémů stratifikace je nerovnost vyjádřena především prostřednictvím osobních vztahů, tj. vzájemných závazků a povinností mezi jedinci: mezi pánem a nevolníkem, otrokářem a otrokem, příslušníkem vyšší a nižší kasty. V třídních systémech jde naopak především o širší vazby neosobního typu. Jedním ze základů třídních rozdílů je například nerovnost platů a pracovních podmínek, která se týká

všech příslušníků určité kategorie zaměstnanců a závisí především na celkovém ekonomickém uspořádání společnosti.²⁵

Třidu tedy můžeme definovat jako rozsáhlou skupinu lidí, kteří mají obdobné ekonomické prostředky, což má velký vliv na jejich způsob života. Základem třídních rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání. V západní společnosti lze rozlišit tři hlavní třídy. Vyšší třídu tvoří zaměstnavatelé, bankéři, průmyslníci a špičkoví manažeři - zámožní lidé, kteří vlastní anebo přímo ovládají výrobní prostředky. Střední třídu představují "bílé límečky", tj. úředníci a odborníci. Dělnickou třídu pak tvoří manuálně pracující. V některých průmyslových zemích, například ve Francii a Japonsku, se až do současnosti významně uplatňuje i čtvrtá třída, zemědělci. Ve většině zemí Třetího světa jsou dosud zemědělci zdaleka nejpočetnější třídou.²⁶

2.3. Charakteristika novodobých společností

Společnost je v nejširším slova smyslu základní synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod pro největší společenskou skupinu, k níž může jedinec náležet.

Od 60. let 20. století se objevuje názor, že industriální společnost již překročila zenit svého vývoje a v zemích západní kultury ji má nahradit společnost postindustriální. Jeho zastánci však zatím přesvědčivý a přesný popis tohoto nového modelu dosud nepodali a zdůrazňují spíše odlišné ideologické aspekty této postindustriální varianty společnosti, než rozdíly v metodách organizace nebo v aplikaci technologie.²⁷

Všechny dnes existující společnosti jsou výsledkem různých transformací původních tradičních typů společností, které tu převládaly po tisíciletí. Cesty evropských objevitelů do celého světa zahájily proces, jenž vedl k zániku mnoha

²⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 208.

²⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 208.

²⁷ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1198.

původních kultur a společností. Přesto tu existuje jakási kulturní rozmanitost, jež přetrvává uvnitř současných společností. Jsme velice ovlivněni kulturními hodnotami a zvyky ze své společnosti, v které se pohybujeme. I přesto se jako lidé v hlavních znacích těchto společností shodujeme. Existuje zde tzv. vzájemná ekonomická a kulturní závislost, ale ani přesto není náš globální svět jednotný. Existují různé nerovnosti v tomto světě, např. máme spoustu států, které mají mnoho společného, ale zároveň mají i spoustu odlišných zájmů.

V současné době nemůžeme říci, že by se rýsovalo nějaké politické sbližování, které by mohli vyloučit hrozbu konfliktů mezi některými státy.²⁸

2.3.1. Charakteristika soudobé české společnosti

Česká společnost se v současné době nachází v první fázi transformace ze socialistické společenské struktury do struktury kapitalistické. Dochází k dlouhodobé postupné diferenciaci společenských vrstev a zároveň se mění vnímání společenské pozice jednotlivce. Společnost přechází k otevřenější politické kultuře a hledá svou identitu v rámci Evropy. Česká společnost se řadí spíše ke společnostem konzervativnějším, které důvěřují spíše vlastnímu omezenému potenciálu rozvoje než zahraničním vlivům.

Moderní česká společnost vychází především ze společenských struktur prvorepublikové společnosti, které byly výrazně přetransformovány padesáti lety totalitního režimu. Ten upřednostňoval jedinou společenskou vrstvu. Jak za Rakouska-Uherska, tak za první republiky, si české země udržovaly poměrně vysokou životní úroveň ve srovnání s ostatními státy Evropy. První republika také značnou míru občanské svobody.²⁹

V současné české společnosti převažuje nižší střední třída, nižší ani vyšší třída prakticky neexistují, ačkoliv vyšší třída dlouhodobě zaznamenává jistý rozvoj a je často vnímána jako součást národní elity. Sociálně je společnost značně homogenní. Jistým

²⁸ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo. 1999, s. 62.

²⁹ KOZÁK, Martin. *Kozák* [online]. 2007 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z <http://docs.martinkozak.net/school/soucasna-ceska-spolecnost.pdf>.

problémem je absence vyšší střední třídy, kterou se nepodařilo v první polovině devadesátých let vytvořit a nyní způsobuje poměrně jednostranný ekonomický vývoj. V současné době se v české společnosti vlivem ekonomické krize zvyšuje nezaměstnanost, což vede ke snižování rovnoměrnosti příjmů. Zároveň se objevují jevy plynoucí z masivního technologického rozvoje posledních dvaceti let – tedy kontrastu mezi částí společnosti, která může využívat moderních informačních zdrojů, systémů a technologií a mezi částí společnosti, jež je využívat nemůže. Dochází tak ke značnému zvyšování rozdílu například mezi městy a venkovem, starší a mladší generací a majetnými a nemajetnými občany. Všechny tyto jevy mohou mít vliv na prohlubování pocitu sociální nespravedlnosti a odtud je již jen krok k radikalizaci celých skupin obyvatelstva.³⁰

Etnika

Česká republika se vyznačuje národnostní homogenitou s dominantním zastoupením české národnosti. Její charakter byl utvářen historickým a politickým vývojem země (migrací obyvatelstva za 2. světové války, válečnými ztrátami některých národnostních skupin, poválečným odsunem a výměnou obyvatelstva, re/emigrací, přesídlováním).

Národnostní strukturu obyvatel České republiky ovlivňují i cizinci, kteří byli zahrnuti do celkového počtu obyvatel. Oproti předchozím sčítáním byli do počtu 2011 zahrnuti všichni, kdo měli na území České republiky obvyklý pobyt, resp. kdo splňovali nebo zamýšleli splnit podmínky faktického bydlení na území republiky minimálně po dobu jednoho roku.³¹

Občané států Evropské unie dosáhli v roce 2014 více než čtyř desetin (40,9 %) z legálně pobývajících cizinců v ČR, jejich zastoupení v ČR stále roste (v roce 2006

³⁰ KOZÁK, Martin. *Kozák* [online]. 2007 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z <http://docs.martinkozak.net/school/soucasna-ceska-spolecnost.pdf>.

³¹ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

tvořili pouze 31,8 %). Oproti tomu, podíl občanů třetích zemí se snižuje (rychleji v období 2010-2013).³²

V současné době se pořadí nejvíce zastoupených státních občanství se ve statistikách cizinců s povoleným pobytem výrazněji nemění. Mezi nejvíce zastoupené skupiny patří občané Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu, tak jako tomu bylo i v předešlých letech. Občané těchto tří zemí tvořili v roce 2014 celkem 56,9 % cizinců s povolením k pobytu v České republice.

Na prvním místě se v roce 2014 umístili občané Ukrajiny, s přibližně sto tisíci registrovaných osob. V meziročním srovnání jejich počty mírně poklesly o 0,9 procentního bodu a jejich podíl z celkového počtu cizinců dosáhl 23,2 %. Převážná většina občanů Ukrajiny (71 %) pobývá na území České republiky na základě povolení k trvalému pobytu, přičemž podíl držitelů povolení k trvalému pobytu mezi Ukrajinci stále roste.

Slovenští občané tvořili v roce 2014 druhou nejpočetnější skupinu cizinců s povoleným pobytem na území ČR, s 21,4 % z celkového počtu cizinců. Na rozdíl od předchozí skupiny, Ukrajinců, se jejich počty meziročně zvýšily o 5,8 procentního bodu. Mezi občany Slovenska, oproti občanům Ukrajiny, převažují osoby s přechodným pobytem, jejichž podíl dosáhl ke konci roku 2014 59,5 %.³³

Počet občanů třetí z nejvíce zastoupených národnostních skupin, Vietnamců, dosáhl v roce 2014 12,6 % z celkového počtu registrovaných cizinců v ČR. Ve srovnání s rokem 2013 počet občanů této skupiny mírně poklesl, a to o 1,3 %. Podobně jako u občanů Ukrajiny, i mezi občany této skupiny převažují držitelé povolení k trvalému pobytu (80,4 %) nad cizinci s přechodným pobytem, přičemž jejich nárůst je zejména v posledním období velmi dynamický.³⁴

³² Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

³³ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

³⁴ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

Pořadí na ostatních místech tohoto žebříčku se v průběhu let příliš nezměnilo. V roce 2014 byli na čtvrtém místě Rusové, následováni byli Němci a Poláci. Další místa obsadily národnosti Bulharů, Rumunů, občané Velké Británie a USA.

U téměř všech skupin cizinců pocházejících ze zemí EU byl zaznamenán nárůst – největší u Slováků, Němců, Rumunů a Bulharů. Na druhé straně největší meziroční úbytek zaznamenali Ukrajinci, Vietnamci a občané USA.

Tabulka 1: Vývoj národnostního složení obyvatel ČR v letech 1921 - 2011³⁵

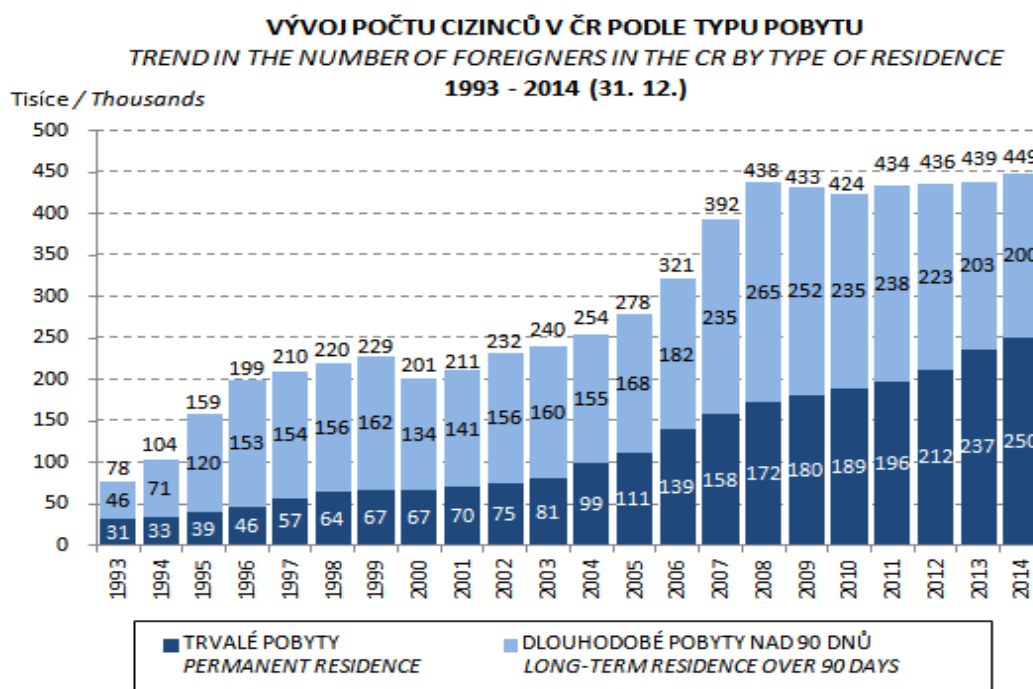
Národnost	Sčítání lidu								
	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Národnosti celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho:									
Česká	67,5	68,4	93,8	94,3	94,5	94,6	81,2	90,4	64,3
moravská	13,2	3,7	5,0
Slezská	0,4	0,1	0,1
slovenská	0,2	0,4	2,9	2,9	3,3	3,5	3,1	1,9	1,4
Polská	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4
Německá	30,6	29,5	1,8	1,4	0,8	0,6	0,5	0,4	0,2
maďarská	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1

³⁵ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

Zároveň z dat Českého statistického úřadu můžeme zjistit, že se mezi lety 1993 – 2014 zvýšil počet cizinců na území české republiky, viz tabulka č. 2. Jedná se o cizince, kteří na našem území již získali trvalý pobyt, nebo u nás mají dlouhodobé pobyty, tzn. nad 90 dnů.

Každoročně roste počet žen mezi cizinci s povoleným pobytem, i když muži mají stále většinu. Koncem roku 2014 tvořily ženy 43,5 % legálně žijících cizinců v ČR (pro srovnání v roce 2006 to bylo 40 %).³⁶

Tabulka 2: Vývoj počtu cizinců v ČR podle typu pobytu 1993 - 2014³⁷

³⁶ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

³⁷ Český statistický úřad. *Český statistický úřad: Národní struktura obyvatel*. [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>.

2.3.2. Charakteristika soudobých společností

Společnost moderní

Petrusek vysvětluje termín moderní společnosti jako produkt radikálních změn, k nimž došlo v oblasti ekonomiky, mocenských vztahů, sociálního uspořádání, stylu života i výkladu světa v zemích západní Evropy a Severní Ameriky od počátku novověku. Klíčovou úlohu v těchto změnách sehrála generalizace trhu, jenž se stal regulátorem chodu nejen ekonomiky, ale postupně i celé společnosti. V tomto smyslu stojí moderní společnost v protikladu k tradiční společnosti, v níž trh zůstává okrajovou institucí a jeho rozsah je regulován mimoekonomickými souvislostmi.³⁸

V rovině stratifikační převládnutí moderní společnosti znamená, že stavovské členění je nahrazeno členěním třídním. Sociální status jednotlivců přestává být určován jejich příslušností k domácnosti jisté stavovské kvality, je jednoznačně určen jejich postavením na trhu. Charakteristické rysy moderní společnosti se vytvářejí v souvislosti s rozvojem industrializace a průmyslové revoluce během 18. století. Těžiště ekonomiky se přesouvá od zemědělství k průmyslové výrobě, zvyšuje se také význam služeb.³⁹

Nejvýznamnějším novým myšlenkovým hnutím je osvícenství. Je interpretováno jako filozofický směr. Osvícenství sjednocuje teze, které jsou pro moderní společnost klíčové. S příchodem technologického pokroku a industrializace, které mění dosavadní vztahy stavů mezi sebou, se začíná rýsovat potřeba nejen nového myšlení a pořádku. Moderní společnosti přinesla také dvě zásadní demografické změny. Obrovský nárůst obyvatel a vyšší věk lidí (problém stárnoucích populací). Oboje způsobila zlepšující se zdravotnická péče, hygiena a lepší kvalita potravin.

Nesmíme opomenout zmínit, že se zmenšil význam náboženství, bylo vytlačeno vědou, protože moderní člověk hledá vědecká vysvětlení jevů a nespolehá se na pravdy církve. Náboženství tak ztratilo svůj vliv na společnost. Ve velkém měřítku se také objevuje ateismus.

³⁸ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1201.

³⁹ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1202.

Společnost postmoderní

O společnosti postmoderní začínáme mluvit přibližně od 70. – 80. let 20. století. V té době se silně projevují negativní důsledky prudkého rozvoje vědy a techniky (globální problémy), zejména ekologické problémy. Postmoderní společnost můžeme nazvat tzv. společností zklamanou modernitou. Víra, že věda a technika přinesou pouze pokrok, se ukázala jako slepá. Pokrok vědy a techniky přinesl mnoho problémů, které tato společnost nestačí řešit.

Postmoderní společnost je nazývána jako postindustriální, informační, medializované, digitální a konzumní společnosti. Došlo k výraznému odklonu od průmyslu k oblasti komunikačních technologií a služeb. V popředí už není dělník z továrny, ale kvalifikovaní úředníci, manažeři, právníci, doktoři, finanční poradci, bankéři, pojišťovací agenti atd. Vše oblast služeb, což s sebou nese ale větší požadavky na vzdělanost. Současná společnost je medializovaná, média prostupují do života jednotlivců, hrají dominantní roli v mezilidské komunikaci, ovlivňují životní styl, jsou důležitým socializačním prvkem. Ale primárně také informačním prostředkem. S nárůstem médií tedy narostlo množství informací. Největší roli to má s nástupem počítače a internetu. To rozjelo proces digitalizace společnosti a má za následek rozvoj nových multimédií. Snaha, aby vše existovalo v digitální podobě, je zcela zřejmá.⁴⁰

V postmoderní době lidé spotřebovávají mnohem více, než skutečně potřebují. K tomu napomáhá všudypřítomná reklama. Mnoho lidí si ani neuvědomuje, že jsou reklamou manipulováni. Reklamy nám sdělují, jak neplnohodnotný život žijeme, ale dávají nám možnost to změnit. Reklama vyvolává pocit, že nám něco chybí, a my máme potřebu si to koupit. Kromě reklamy nás do spotřeby žene prostá lidská závist. Jsme společností, která je materialisticky zaměřená. Jako důsledek tento konzumní způsob života ale vytváří na Zemi protipól rozvojových zemí. Postmoderna přináší degradaci hodnot, vytrácí se tolerance, slušnost, duchovní a morální hodnoty. Znakem společnosti je pluralita. Každý smí vyznávat své vlastní hodnoty, své vlastní

⁴⁰ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1230.

názory, svou vlastní pravdu. Pluralita se projevuje v umění, politice, ale i běžném životě.⁴¹

3 Charakteristika analýzy zpracování a výsledků praktické části

Praktická část bakalářské práce se opírá o výsledky odpovědí z řízených rozhovorů a dotazníku. Otázky byly položeny vzhledem k problematice, která je v práci řešena. Týkaly se rodiny, manželství, rozvodovosti, vlivu společnosti na rodinu, vlivu médií na rodinu, registrovaného partnerství atd. V řízených rozhovorech byly použity stejné otázky jako v dotazníku. Otázky byly cíleny pro respondenty všech věkových kategorií. Následné vyhodnocení se opírá o výsledky dotazníku i rozhovorů společně. Analýza těchto výsledků je zakomponována v textu v následující praktické části bakalářské práce.

Konkrétní otázky pro dotazník a rozhovory jsou součástí příloh, jejichž seznam nalezneme na konci bakalářské práce.

⁴¹ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1230.

4. Rodina

Definice rodiny není zdaleka jednoduchá či jednoznačná záležitost. Existuje mnoho definic z různých hledisek nebo časových úseků. Tématem rodina a její charakteristikou se zabývá především sociologie. Zabývá se jí především z pohledu společenské instituce a vymezením jejího vztahu ke společnosti.

Poprvé byla rodina prohlášena za základ společnosti kolem roku 450 př. n. l., v římském zákoníku, tzv. Dvanácti deskách. Rodina jako pojem tedy existuje od nepaměti, v průběhu dějin lidstva byl však tento pojem naplňován různým obsahem, který se velmi lišil v různých závislostech na čase a místě.

4.1. Charakteristika rodiny

Význam rodiny a její pojetí se v průběhu lidské historie vyvíjel. Stejně jako se měnilo pojetí lidské společnosti, měnil se i význam, struktura a samotná definice rodiny. Dříve se na rodinu nahlíželo z širšího hlediska, za rodinu byly považovány i celé kmeny či osady. Rodina byla tím nejvýznamnějším, neexistovalo víc než rodina. S postupným civilizováním lidstva se definice rodiny změnila, stále se jednalo o velmi širokou skupinu lidí, ovšem již omezenou. Lidé žijící pod jednou střechou, i tak byla rodina později označována. S dalším vývojem se rodinou stává čím dál menší okruh lidí. V současné době je již za rodinu označován muž, žena a dítě. Z obecného hlediska lze rodinou označit úzký okruh lidí příbuzenského vztahu (rodiče a děti), či nepříbuzenského vztahu (manžel a manželka).

Jak již bylo řečeno, struktura rodiny se během celého vývoje lidské společnosti měnila, její význam však zůstává po staletí více méně neměnný. Rodina je stále stabilizujícím prvkem celé společnosti, patří mezi její nejdůležitější aspekty.

Od počátku lidské společnosti vznikají definice rodiny, které říkají co rodina je, kdo ji tvoří a čím se vyznačuje. Existuje mnoho pohledů jak rodinu vnímat a jak na ni nahlížet.

Rodina je charakterizována z hlediska sociologie jako společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí. Další definice rodiny říká, že rodina je psychosociální skupina, která vzniká ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi kterými neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí.⁴²

Petrusek definuje rodinu jako obecně původní a společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury a základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi jsou reprodukce a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity vývoje.⁴³

Rodina založená manželstvím je základním článkem naší společnosti." Tuto formulaci můžeme najít v našem „Zákoně o rodině“⁴⁴ a podobný význam přisuzuje rodině většina evropských států. Všeobecná deklarace lidských práv tvrdí, že rodina je přirozený a základní prvek společnosti.

Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.⁴⁵

Česká rodina v posledních desetiletích prošla zajímavým vývojem. Poválečné období bylo v ČR, podobné jako v jiných evropských státech, z hlediska rodinného chování ve znamení sňatkového boomu, jenž byl doprovázen baby boomem. Vzhledem k politickým a ekonomickým poměrům lidé rodinu vnímali jako hlavní oblast seberealizace. Liberální rozvodová legislativa, nedostatečná sexuální osvěta, sňatky

⁴² ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 11.

⁴³ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 941.

⁴⁴ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zákon o rodině*. Dostupné z <http://zakony.centrum.cz/zakon-o-rodine>.

⁴⁵ HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010, s. 650.

uzavřené v nízkém věku, často v důsledku těhotenství partnerky, vedly v nemálo případech k rozvodu.⁴⁶

4.1.1. Základní funkce rodiny

Z hlediska sociální psychologie platí tyto základní funkce rodiny:

- Biologicko reprodukční – to znamená, že rodiče mají funkci plodit děti.
- Ekonomicko zabezpečovací – znamená, že rodina se stará o to, aby děti byly ekonomicky zabezpečené, do té míry, jak je to pro ni možné. Tato její funkce by nikdy neměla převyšovat míru další funkce – emocionální. Neměla by ji zastíňovat. Je to velmi důležité pro další zdravý růst dítěte z hlediska psychického.
- Emocionální – znamená emočně zabezpečovat dítě, sdílet s ním pocity, pomáhat mu je vyjadřovat, dávat je najevo a mluvit o nich i ze strany rodičovské. Dítě zahrnout láskou, láskou, která má i mantinely. V nich má dítě spatřovat jistotu, kterou mu rodiče přinášejí do života. Mantinely se samozřejmě v jeho životě mění. Co pro něj bylo mantinelem ve 3 letech, není již mantinelem v 7 letech, už to má dávno dovoleno. V některých případech zůstává mantinel pro dítě stále stejný – například nelhat druhému.
- Socializačně výchovná – znamená vychovávat děti k tomu, aby si byly jisté v prostředí, kde se pohybují, uměly si zdůvodnit různé jevy v životě, dovedly se připravit na své fungování mezi jinými dětmi a ve společnosti druhých dospělých.⁴⁷

Z hlediska psychologie také rozlišujeme rodinu jako nukleární a širší. Do nukleární rodiny patří otec, matka a děti. Mezi rodinu širší už považujeme širší příbuzenstvo, jako jsou prarodiče, tety, strýcové, bratřenci, sestřenice.

⁴⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2014. s. 147.

⁴⁷ ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 12.

4.1.2. Pohled české společnosti na rodinu

Ve srovnání s předchozími desetiletími, jako příklad si uveďme generaci našich rodičů, se současný pohled na rodinu a její funkci opět trochu pozměnil.

Z vlastního sběru informací a následného analyzování za pomoci komparace byly zjištěny následující informace. Pro předchozí generace byla rodina na prvním místě. Převládá zde názor, že rodina tvořila základ státu. Naše současná společnost již nevidí rodinu jako tzv. základní stavební jednotku společnosti. Nicméně rodina i nadále zůstává v žebříčku životních hodnot pro většinu respondentů stále na prvním místě. Pokud se zaměříme na výsledky rodiny typu muž, žena a dítě (tzv. nukleární rodiny), zde jsou výsledky poněkud odlišné. V současné mladé generaci, která v tomto výzkumu tvořila 74% respondentů, byla odpověď na otázku, zda mají děti v 50% záporné. Nejčastějším důvodem bylo uváděno naprosté pracovní vytížení a nedostatečné finanční prostředky pro běžný chod rodiny. V porovnání s předchozími generacemi v dnešní době není příliš obvyklé, že mladé páry spolu uzavírají manželství.

4.2. Zákon o rodině

Rodina je zakotvena v právním systému České republiky, a to zákonem 1963/94 Sb. Zákon o rodině. Tento zákon spadá mezi právo soukromé. Zákon pojednává o manželství (část první), o vztahu mezi rodiči a dětmi (část druhá) a o výživném (část třetí). Jednotlivé části jsou rozděleny na podkapitoly (hlavy), které se dále člení na paragrafy.

4.2.1. Manželství

První část zákona o rodině je zaměřena na manželství. Tato část zákona je rozdělena do pěti hlav.

Hlava první se zabývá vznikem manželství. V §1 - §3 je popsáno, co je manželství, jaký je jeho účel a jaké jsou podmínky vzniku manželství. Občanský a církevní sňatek je popsán v §4. Následující paragrafy pojednávají o náležitostech a dokumentech, které jsou k uzavření manželství potřebné.

Hlava druhá je zaměřena na neplatnost a neexistenci manželství. V jednotlivých paragrafech jsou uvedeny skutečnosti, na základě kterých se považuje manželství za neplatné a za jakých okolností nelze manželství uzavřít.

Vztahy mezi manžely popisuje hlava třetí. Jsou zde stanoveny práva a povinnosti každého z manželů.

V hlavě čtvrté zákon pojednává o zániku manželství smrtí nebo prohlášením jednoho manžela za mrtvého a uvádí náležitosti takového zániku.

Rozvod, hlava pátá, poslední hlava první části. Zde jsou uvedeny aspekty, na které je nahlíženo, za jakých okolností může být manželství rozvedeno a naopak. Dále jaké jsou právní následky takového rozhodnutí.

4.2.2. Vztahy mezi rodiči a dětmi

Do pěti hlav je rozdělena i druhá část zákona, která je zaměřena na rodiče a děti a vztahy mezi nimi.

Jako souhrn práv a povinností je brána rodičovská zodpovědnost, která je uvedena v hlavě první této části. V paragrafech věnující se této problematice je uvedeno, jak se mají rodiče chovat ve vztahu ke svému dítěti a jakou mají úlohu v jeho vývoji. Pamatováno je také na to, za jakých okolností a do jaké míry je možné, aby rodiče své děti zastupovali.

Rodičovskou zodpovědnost lze omezit, a to výchovnými opatřeními. O nich pojednává hlava druhá. V této hlavě jsou jmenovány situace, za kterých lze omezit zodpovědnost jednoho nebo obou rodičů, ale i jednotlivá opatření. Velká část paragrafů v této hlavě je věnována pěstounské péči, jako možnému opatření.

V zákoně o rodině je také pamatováno na problematiku určení rodičovství. Právě této otázce se věnuje hlava třetí. Za jakých okolností, jakým způsobem a v jaké míře lze požadovat nebo nařídit určení rodičovství (jedná se zejména o určení otcovství, matka je vždy známa) je popsáno v jednotlivých paragrafech.

Osvojení, všechny jeho náležitosti, průběh i zrušení jsou obsaženy v hlavě čtvrté.

Hlava pátá je rozdělena na poručenství a opatrovnictví. V obou případech je uvedeno, za jakých okolností lze takového opatření užít.

4.2.3. Výživné

Část třetí je zaměřena na výživné a jeho podoby. Tato část je rozdělena do šesti hlav.

Základní vyživovací povinnost je uvedena v hlavě první, jedná se o vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí. Sepsány jsou zde povinnosti rodičů vůči dětem, ale i naopak za předpokladu, že jsou děti schopny sami se vyživovat.

Pokud nemohou vyživovací povinnost plnit neblíže příbuzní, přechází tato povinnost na příbuzné vzdálenější, za předpokladu že jsou toho schopni. Touto problematikou se zabývá hlava druhá.

Vyživovací povinnost je nejen mezi rodiči a dětmi nebo mezi ostatními příbuznými, ale také mezi manželi. Vyživovací povinnost mezi manželi upravuje hlava třetí.

Zákon pomýšlí i na případ rozvedeného manžela, který není schopný se vyživovat sám. Tento druh výživného řeší hlava čtvrtá.

V hlavě páté je poukázáno na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matky. Tato povinnost náleží otci dítěte.

Hlava šestá je společná celé třetí části pojednávající o výživném. Jedná se o společná ustanovení, která se zabývají obecnými náležitostmi týkající se právě výživného.

4.2.4. Závěrečná ustanovení

Poslední čtvrtá část zákona jsou závěrečná ustanovení, která určují, kdy bude užitá jiného ustanovení, a které ustanovení se zrušila.

4.3. Neúplná rodina

Rodina předává základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života, předává mu sociální požadavky a normy a reguluje jejich přijetí. Rodina a její citové zázemí jsou pro vývoj dítěte nezastupitelné. Rodinné prostředí rozvíjí schopnost lidí předávat si mezi sebou nějaké významy, což mělo již v minulosti silný vliv na vývoj myšlení, chování i kultury.

Ovšem ne vždy dítě vyrůstá v harmonickém rodinném prostředí. Někdy dochází v důsledku rozličných příčin k narušení vztahů v této základní jednotce společnosti. Poruchou rodiny se rozumí taková situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou. Jinak řečeno, jde o selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí. Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.⁴⁸

Neúplná rodina je tvořena jedním z rodičů a jeho nezletilým dítětem (dětmi), k výchově zde dochází bez přítomnosti druhého rodiče.⁴⁹ Liší se tak od úplné (jádrové) rodiny (ta se skládá z muže, ženy a jejich dítěte/děti a je stále považována za přirozenou a převládající formu rodiny).⁵⁰ Problém této definice však spočívá v tom, zda do ní můžeme zahrnout i páry, které nežijí ve svazku manželském. Tito partneři žijí pohromadě a podílejí se na výchově dětí oba společně. Tento druh soužití označuje Český statistický úřad jako tzv. faktické manželství a řadí ho mezi rodiny úplné.

⁴⁸ MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2005, s. 43.

⁴⁹ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 943.

⁵⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990, s. 18.

4.3.1. Základní způsoby vzniku neúplné rodiny

Můžeme rozlišit různé způsoby vzniku neúplné rodiny:

- Úplná rodina vůbec nevznikne - jedná se o případ, kdy svobodná matka zůstane sama se svým dítětem.
- Úplná rodina přestane dočasně nebo trvale plnit svoji funkci - např. rodič je s dítětem dočasně sám, protože druhý rodič vykonává vojenskou službu, je ve výkonu trestu nebo trvale opustil rodinu.
- Úplná rodina zanikne, a to buď přirozenou cestou (smrtí jednoho z rodičů) nebo cestou nepřirozenou (rozvodem manželství).⁵¹

Posledně zmiňovaný případ je v dnešní době nejrozšířenějším při vzniku neúplných rodin.

Neúplná rodina bývá označována za negativní jev. Ke vzniku neúplných rodin dochází z mnoha příčin – úmrtí rodiče, rozvod, úplná rodina nikdy nevznikla (svobodný rodič) aj. Počet neúplných rodin v České republice stoupá a to především z důvodu narůstající rozvodovosti a poklesu sňatečnosti. Výchova dítěte v neúplné rodině se může pojit s řadou problémů (absence mužského/ženského vzoru, špatná ekonomická situace)⁵²

4.3.2. Příčiny vzniku neúplné rodiny

Důvodů přechodu z úplné rodiny na neúplnou může být celá řada. Může tak dojít přirozenou cestou – úmrtí jednoho z rodičů, nepřirozenou – rozvod, případně úplná rodina nikdy nevznikla – svobodný rodič. Ivo Možný uvádí i další důvody ukončení nebo dlouhodobého přerušování (dočasného ukončení):

- Opuštění rodiny jedním z partnerů.

⁵¹ MÁROVÁ, Zdeňka, MATĚJČEK Zdeněk, RADVANOVA Senta. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, s. 57.

⁵² MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. 2. vydání, s. 18.

- Rodina vyprázdňené skořápky (empty shell family) - jedná se o stav, kdy spolu partneři sice sdílejí obydlí, ale absentuje emocionální podpora, nekomunikují spolu a spolupracují jen v nejnútnejších záležitostech.
- Dlouhodobá absence jednoho z partnerů: k této situaci dochází z důvodu pobytu ve vazební věznicí, dlouhodobého pobytu v cizině, službě v armádě, emigraci, ilegalitě aj., kdy daný partner není přítomen a nemůže tak plnit funkce, které by běžně plnil.
- Zánik některé z funkcí manželství: příčinou může být fyzická, emocionální, případně mentální patologie jednoho z partnerů.⁵³

Jako jednu z příčin vzniku těchto situací považuje Ivo Možný vnímání žen jen jako matek a s tím související společenské tlaky, které jsou na ně vyvíjeny. Jejich úkolem je počít do určitého věku dítě, protože poté je to již považováno za společensky nevhodné. Ženy tak hledají vhodného partnera, což se jim však nemusí v požadovaném období povést. Rozhodnou se tak počít potomka s partnerem, kterého nepovažují za ideálního. Budoucí vztah je tím narušen a dlouhodobě nevydrží – žena zůstane sama s dítětem a dojde k přechodu na neúplnou rodinu.⁵⁴

Výchova dítěte v neúplné rodině je považována za jeden z největších sociálních problémů, jelikož dochází k narušení základních funkcí. Společnost na to dostatečně nereaguje. Tímto poté může docházet jednak k ekonomickým problémům, kdy finanční prostředky opatřené jedním rodičem nedostačují, tak i problému, kdy chybí vzor jednoho z rodičů (mužský/ženský). Děti z neúplných rodin mají též větší sklony a pravděpodobnost, že v dospělosti budou mít též neúplnou rodinu.

Neúplných rodin v České republice přibývá – jednak z důvodu růstu rozvodovosti, zároveň též klesajícího počtu uzavření manželství (děti se rodí mimo manželství). Ivo Možný však uvádí okolnosti, které je nutné brát v potaz: v minulosti měli lidé méně času na rozvod, jelikož nebyl tak vysoký věk dožití, zároveň se v dnešní

⁵³ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. 2. vydání, s. 149 – 170.

⁵⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. 2. vydání, s. 194.

době v nižší míře uzavírají sňatky (lidé žijí běžně tzv. na psí knížku).⁵⁵ Dle šetření ČSÚ bylo v roce 1961 v České republice 7,8 % neúplných rodin, v roce 1970 8,8 %, v roce 1980 8,4 %, v roce 1991 10,7 % a v roce 2001 13,5 %.⁵⁶

4.3.3. Pohlaví osoby v čele neúplné rodiny

Neúplnost velkého počtu českých rodin je závažná zejména z hlediska rozdílu mezi muži a ženami. Vzhledem k rozvodové praxi, kdy jsou nezletilé děti většinou svěřeny do péče matce, převažují v neúplných rodinách matky s dětmi. V roce 2001 bylo také zaznamenáno zvýšení počtu svobodných matek mladších 30 let. Postavení osoby v čele neúplné rodiny představuje vysokou zátěž, a to ze všech možných aspektů (ekonomického, sociálního i psychologického) a tíhu této enormní zátěže nesou tak především ženy. V relaci žen a mužů v čele neúplné rodiny s dětmi jsou ženy v čele sedmkrát častěji než muži, a to v celé struktuře neúplných rodin s dětmi.⁵⁷

Se stoupajícím počtem závislých dětí se toto zastoupení žen mírně zvyšuje. Neúplných rodin celkem bylo při posledním sčítání 576 420, přitom v čele 487 841 (tj. 84,6%) těchto rodin byla žena, v čele 88 579 (15,4%) muž. Přitom v 61,1% neúplných rodin, v jejichž čele stojí žena, je alespoň jedno závislé dítě, zatímco mezi rodinami, kde je v čele muž, je to jen 48,5%. Tedy nejen, že muži stojí v čele neúplné rodiny daleko méně často než ženy, ale i ti, kteří se v této roli ocitají, jsou častěji než ženy bez závislých dětí. I tuto skutečnost, že svobodné matky mají převahu nad svobodnými otci, je třeba posuzovat z hlediska genderu jako důležitou.⁵⁸

Pokud se v čele neúplné rodiny objevuje žena, stává se tak v širokém věkovém rozptylu – od 25 let až do věku předdůchodového. Muži se do této situace dostávají spíše až po čtyřicítce, nejčastěji dokonce až po pětáctyřiceti letech svého věku.

⁵⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. 2. vydání, s. 177 - 178.

⁵⁶ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. [online]. 2005 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analiza.pdf>.

⁵⁷ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. [online]. 2005 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analiza.pdf>.

⁵⁸ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. [online]. 2005 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analiza.pdf>.

Věková struktura osob v čele neúplné rodiny se závislími dětmi se liší u rodin v čele se ženou a u rodin v čele s mužem, ale odlišnosti jsou i ve srovnání s úplnými rodinami se závislími dětmi. U žen se koncentruje nejvyšší podíl do věkových skupin 25 - 39 let, u mužů je nejčetnější vyšší věková skupina, konkrétně 35 - 49 let. Průměrný věk muže v čele neúplné rodiny se závislími dětmi v roce 2001 činil 41,7 roku, průměrný věk ženy v čele neúplné rodiny byl 35,4 roku. Pro srovnání: v úplných rodinách se závislími dětmi byl průměrný věk muže 39,2 roku a průměrný věk manželky resp. družky 36,3 roku.⁵⁹

Z toho srovnání můžeme vyčíst, že v neúplných rodinách vždy výrazně převládají ženy. A nedá se jednoznačně označit pouze jedna věková skupina – jedná se o všechny věkové kategorie.

Nejnižší podíl žen je ve věkové kategorii 50-59, nejsilněji jsou ženy zastoupeny ve věkových kategoriích nižších 30 let. V úplných rodinách je tomu jinak: zde podíl žen úměrně s věkem klesá, v kategorii čtyřicátníků se poměr vyrovnává a od věku padesát let začínají převažovat muži.⁶⁰

4.4. Vliv médií na rodinu

Člověk vyrůstá uprostřed mnoha podmínek, které se podílejí na utváření jeho osobnosti, poměru ke světu, hierarchii hodnot. Zvláště silně působí na mladé osoby hromadné sdělovací prostředky: tisk, rozhlas, televize, časopisy, film, CD, DVD, video kazety, počítače, dokonce i telefon, který je v současné době všudypřítomný i pro nejmladší generace. Sdělovací prostředky samy o sobě mohou být jistě nositelem dobra. Vychovávají, informují, pomáhají navázat rychlý kontakt s druhým člověkem, poskytují zábavu. Působení médií na člověka je jistým druhem komunikace. Ve vědomí

⁵⁹ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. [online]. 2005 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>.

⁶⁰ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. [online]. 2005 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>.

i podvědomí osoby zůstává po každém kontaktu s médii nějaká stopa jejich vlivu a působení. Výsledkem toho pak je formování postojů příjemce obsahu médií vůči okolní realitě, vůči sobě samému, druhým lidem.

Můžeme pozorovat, že hromadné sdělovací prostředky dnes velmi často působí, nebo se o to alespoň snaží, ve prospěch člověka. Týká se to především mladých lidí a dětí. Přesto, nebo možná právě proto, je důležité, aby rodiče i vychovatelé nedávali až přehnaně velký význam médií v procesu výchovy. Hrozby ze strany médií plynou přede vším z toho, že média člověka nejen utvářejí, ale i využívají. Mají své přesně definované cíle a záměry. Jestliže člověka působícího v médiích ovládá touha po zisku, získání moci, tehdy se média stávají nebezpečnými. Mimo to jako příjemci nikdy nevíme, kdo ve skutečnosti „mluví“ skrze média a co je hlavním cílem jeho sdělení, které k nám směřuje.

V současné době je také velmi populární pojem informační společnost, Informační společnost bývá chápána jako soubor nástrojů výpočetní a komunikační techniky a komunikačních a informačních služeb, které se stávají postupně určujícím faktorem rozvoje ekonomiky a významně ovlivňují i rozvoj celé společnosti. Výsledkem vzájemného propojení informačních, komunikačních a mas-mediálních technologií je dramatické snížení prostorového a časového omezení a zvýšení přístupu k množství veřejných informací. Oproti předchozím technologickým vlnám je vliv propojených informačních, komunikačních a mediálních technologií charakterizován širokou plošností a vysokou rychlostí pronikání do všech oblastí společnosti. Změny se ve velmi krátké době dotknou prakticky veškerého průmyslu i služeb, veřejného i soukromého sektoru.⁶¹

⁶¹BALLOVÁ-ROKEACHOVÁ, Sandra J. a Melvin L. DEFLEUR. *Teorie masové komunikace*. Translated by Jan Jiráček - Otakar Šoltys. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 256 - 262.

Negativní vliv médií

Nejen děti, ale i dospělí sledují ve sdělovacích prostředcích denně násilné činy, které jsou jednak vymyšlené, ale i takové, které jsou uváděny v denním tisku, v televizi atd. Tyto činy se týkají skutečných událostí. Televize je nebezpečná tím, že zachycuje sestříhanou skutečnost, která ne vždy může být objektivní. Toto může sledovat i dítě či dospívající. Děti a mládež tak získává řadu zkušeností, které nejsou korigovány realitou.

Média stále významnějším způsobem ovlivňují podobu společenského, politického i kulturního života současných společností, ovlivňují ale také ekonomickou úspěšnost řady odvětví. Je tedy jednoznačné, že se dotýkají všech a zasahují jak do života společnosti, tak jedince. Ovšem ne vždy je to příznivé.⁶² Analýza účinků masových sdělovacích prostředků vždy zahrnuje jak příznivé, tak nepříznivé účinky. Ukazuje nám tedy naprosto zřejmě jak jejich pozitivní role, tak i negativní. Dle průzkumu a následného analyzování je za nejvýznamnější negativní důsledek označeno snižování citlivosti vůči násilí. Tento postoj se objevuje i v jejich následném agresivnějším chování, kdy dochází až ke změnám standardního vývoje na základě přijímání vzorů – tzn. okoukávají to, co vidí.

Z našeho průzkumu bylo zjištěno, že většina lidí vnímá vliv médií velmi negativně na děti či mladistvé. Jako nejčastější případ negativního vlivu byla uvedena televize spolu s počítačem. Několikrát bylo také zmíněno, že tyto média mají negativní vliv na dospělého člověka. Pro většinu je to „žrout času“, kdy místo toho, aby se trávil volný čas aktivně, tráví se spíše pasivně.

⁶² MEZULÁNÍK, Radek. *Výchova v rodinách pod vlivem médií*. [online] 2008. [cit. 2016-02-20]. Dostupné z http://mezulanik.blogspot.cz/2008/01/vchova-v-rodin-pod-vlivem-mdi_2896.html

5. Manželství a rozvodovost

Manželství se mění ruku v ruce společně i změnou doby a vývojem světa. Dokonce se mluví o tom, že manželství je ovlivňováno více než ostatní instituce.

Oproti tomu rozvod je ukončením daného manželství, přičemž velmi často i rodiny jako specifického sociálního útvaru. Rozvodovost představuje v určité zemi nebo oblasti vývoj a způsob vývoje všech manželství a rodin.

5.1. Manželství

Manželství je právní a společenská instituce, která tvoří legislativní základ pro rodiny. Muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství, mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.⁶³

Ovšem v několika státech Evropské Unie, Jižní Ameriky, USA, Austrálie, JARu a Izraeli není manželství definováno pouze jako svazek muže a ženy. V těchto výše zmíněných státech je povolen sňatek stejného pohlaví.

5.1.1. Definice manželství

Manželství je v právním řádu České republiky chápáno jako dlouhodobé, respektive trvalé životní společenství jednoho muže a jedné ženy (nikoliv osob téhož pohlaví). Může být uzavřeno pouze na základě svobodného dobrovolného a uváženého rozhodnutí snoubenců. Cílem manželství je harmonické soužití obou manželů. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé pečovat podle svých schopností, možností

⁶³ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: Zákon č. 94/1963 Sb. *Zákon o rodině*. Dostupné z www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

a majetkových poměrů. O záležitostech rodiny rozhodují manželé společně.⁶⁴ Vznikem manželství vznikají práva a povinnosti manželů. Tyto práva a povinnosti jsou pro oba dva stejné. Zákon počítá s tím, že lidé nejsou dokonalí a ne každý dokáže žít po celý život v jednom svazku. Proto zákon o rodině počítá i s rozvodem.⁶⁵

5.1.2. Vznik manželství

Manželství vzniká na základě manželské smlouvy. V českém právním řádu upravuje manželství občanský zákoník. Jeho vzniku se věnují zejména § 656 až § 675.

Podle stávajícího českého práva musí být pro platnost manželství splněny tyto předpoklady:

- osobní předpoklady, ve kterých může být překážka:
 - překážka absolutní, týkající se konkrétní osoby snoubence
 - překážka relativní, týkající se vztahu mezi snoubenci.
- předpoklady manželského prohlášení
- formální předpoklady, procedurální.
- manželství nemohou uzavřít ani osoby, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením,
- ani poručník a poručenec,
- pěstoun a jemu svěřené dítě.

Mezi relativní překážky patří:

1. příbuzenství v přímé linii a u linie pobočné do 2. stupně, hrozí incest.

Mezi absolutní překážky patří:

- nesvéprávnost
- omezená způsobilost k právním úkonům; soud ale sňatek může povolit
- duševní porucha, která by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům; soud může rovněž sňatek povolit

⁶⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha: Computer Press, 2001, s. 99.

⁶⁵ CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: Grada, 2002, s. 72.

- nezletilost; soud může z výjimečných důvodů povolit u osoby starší 16 let
- manželství, tzn., že manželství nemůže být uzavřeno s již ženatým mužem či vdanou ženou
- registrované partnerství, viz polygamie
- nedobrovolnost, nevědomost - jeden z manželů nebyl informován o rozhodných skutečnostech nebo bylo prohlášení učiněno pod fyzickým či psychickým nátlakem.

5.1.3. Způsoby uzavření manželství

Dle českého práva lze v ČR uzavřít manželství dvěma způsoby:

Občanský sňatek je prohlášením o uzavření manželství orgánem státu. Orgán státu v tomto případě může zastupovat následující - obecní úřad pověřený vést matriky, úřad, který plní jeho funkci (matriční úřad), případně i nematriční obecní úřad, pokud je jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu. Manželství se uzavírá v místě určeném úřadem pro konání slavnostních obřadů. Ne vždy to tak ale musí být. Budoucí manželé si můžou vybrat k uzavření manželství jakékoli místo k tomu vhodné, poté zažádají matriční úřad, do jehož správního obvodu toto místo spadá. Ten může toto místo povolit. Takovým místem může být i například stanice metra či dno moře. V případě manželství uzavíraného v cizině může být orgánem zastupitelský úřad České republiky. Pokud je život jednoho ze snoubenců přímo ohrožen, může prohlášení snoubenců přijmout i kapitán lodi plující pod vlajkou České republiky, kapitán letadla registrovaného v České republice a velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí.

Církevní sňatek je prohlášením o uzavření manželství před orgánem registrované církve či náboženské společnosti. Manželství se uzavírá v místě určeném předpisy církve nebo náboženské společnosti pro náboženské obřady nebo náboženské úkony. Církevní orgán je povinen do tří pracovních dnů doručit protokol o uzavření manželství s uvedením skutečností dle matričního zákona příslušnému matričnímu úřadu, v jehož obvodu bylo uzavřeno.

Bez ohledu na způsob sňatku manželství vzniká přesně okamžikem souhlasného prohlášení muže a ženy, že spolu do manželství vstupují.⁶⁶ Po uzavření občanského sňatku lze podstoupit i církevní obřad. Naopak po uzavření církevního sňatku nelze uzavřít sňatek občanský, neboť takový svazek již nabyl práv a povinností daných zákonem.

5.1.4. Zánik manželství

Český právní řád také definuje, kdy manželství zaniká. Toto je možné následujícími způsoby.

- smrtí nebo prohlášením jednoho manžela za mrtvého
- rozvodem
- změnou pohlaví
- anulací (domnělé manželství prohlásí za neplatné od počátku)⁶⁷

5.1.5. Registrované partnerství

Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví. Toto partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví. Projev vůle musí být svobodný, musí se provést formou úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství.⁶⁸

Vznik registrovaného partnerství v ČR

Do partnerství může vstoupit osoba starší 18 let, svéprávná a svobodná. Jeden z partnerů musí být občanem České republiky. Partneři nemohou být sourozenci ani být v příbuzné linii. Děje se tak před matrikářem, který páru položí otázku,

⁶⁶ ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: Zákon č. 94/1963 Sb. *Zákon o rodině*: § 3 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb. Dostupné z www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

⁶⁷ ČESKO. Ministerstvo spravedlnosti. MSP: Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník*: § 29 odst. 2, § 71 odst. 2, § 754. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>.

⁶⁸ ČESKO. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. *Sbírka zákonů*. 2006. Dostupné z <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=115~2F2006&rpp=15#seznam>.

zda do partnerství chtějí vstoupit. Dříve, než učiní prohlášení, osoby vstupující do partnerství výslovně uvedou, že jim nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství. Protokol, který se o prohlášení sepisuje, podepisují osoby vstupující do partnerství, matrikář, tlumočnick, je-li jeho přítomnost nutná. Partnerství se zapíše do knihy registrovaného partnerství.⁶⁹

Dle vlastního šetření bylo v dotazníku použito několik otázek na téma registrované partnerství. Následným vyhodnocením bylo zjištěno, že většině dotázaných registrované partnerství nevadí, ale s manželstvím by v těchto případech nesouhlasila. Výsledky hodnocení na toto téma se liší dle generací. Současná mladá generace povětšinou není proti registrovanému partnerství, dá se říci, že na tom nevidí nic špatného. Naprostý opak se pak dá říci dle hodnocení generací starších. Tam jsou odpovědi ve většině případů téměř totožné. Tato generace s registrovaným partnerstvím nesouhlasí a jsou zásadně proti homosexuálnímu manželství.

Dále bylo zjištěno, že podpora práv homosexuálů klesá s věkem, naopak roste se zlepšujícím se hodnocením životní úrovně. Ve všech případech výrazně častější negativní stanovisko ke zkoumaným právům homosexuálu vyjadřovali lidé hlásící se k římskokatolickému vyznání. Naopak výrazně vstřícnější postoj k právům homosexuálů projevují lidé, kteří mají homosexuály mezi přáteli či známými.

5.2. Rozvodovost

Rozvod jako jediná možnost zániku manželství za života manželů byl v Československu uzákoněn až v roce 1950. Do té doby existovaly možnosti dvě - rozvod od stolu a lože a rozluka. Rozvod v původním slova smyslu zprošťoval od manželských povinností a povoloval oddělené bydliště, manželství ale trvalo i nadále

⁶⁹ ČESKO. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. *Sbírka zákonů*. 2006. Dostupné z <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=115~2F2006&rpp=15#seznam>

a nový sňatek nebyl možný. Oproti tomu rozluka umožňovala nový sňatek i založení nové rodiny a rozvodu, jak jej chápeme dnes, byla tedy podobnější. Rozvody a rozluky však nebyly příliš časté a často nebyly přijímány společností bez problémů. Častějšími se staly až po druhé světové válce, kdy byl sňatek sekularizován.

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.

Každý rozvod mívá dvě stránky. Po právní stránce je manželství zákonem ukončeno jako vztah, který mezi účastníky ponechává vztah plnící nikoli funkci sociální, ale právně fixovanou závazky a povinnostmi. Druhou stránkou rozvodu je ukončení manželství jako vztahu sexuálně psychologického a v neposlední řadě sociálního.

Ze sociologického hlediska je tedy právní akt rozvodu formálním ukončením sociálního soužití zvláštní sociální skupiny s vnitřními sociálními rolemi, kde k ukončení těchto vztahů a funkcí došlo již před samotným rozvodem.

V České republice lze rozvést každé manželství. Rozvod může proběhnout buď ve formě sporného rozvodu, nebo na základě dohody obou manželů. V případě sporného rozvodu se jedná o akt, kdy soud zjišťuje příčiny rozvratu manželství a návrhu na rozvod nemusí vyhovět. V druhém případě, kdy se jedná o rozvod dohodou, se jedná o akt, kdy soud při splnění dalších zákonných podmínek zásadně respektuje tuto žádost a manželství rozvede. Vždy však musí být nejdříve vyřešeny poměry nezletilých dětí a otázky majetkové.

5.2.1. Nejdůležitější faktory ovlivňující vznik a zánik manželství

Volba manželského partnera je velice důležitá a závažná, je rozhodnutím na celý život. Nejedná se pouze o výběr kamaráda pro společnou zábavu, ale i životního spolupracovníka a druhého z rodičů vlastních dětí. Častou příčinou rozvodů je proto tzv. rozdíl povah, který vyplývá z nerespektování důležitých faktorů při volbě partnera. Jedním z důležitých faktorů ovlivňujících volbu partnera je charakter rodin, z kterých partneri pocházejí a v neposlední řadě také inteligence a vzdělání partnerů. Je ideální,

když jsou si oba partneři vzděláním i zaměstnáním blízcí, mají podobné zájmy a názory a jsou materiálně soběstační.

Často dokázanou chybou a následně důvodem k rozvodu je také neschopnost dobře hospodařit. Mladé páry si neumí vytvářet finanční rezervy, žijí z půjček od přátel a darů rodičů a jejich vztah nabývá neurotizujících rysů stálého koloběhu dohánění a vyrovnávání, které znemožňuje šťastné rodinné soužití. Rozvod má negativní vliv na potomky rozvedených manželů; statistiky ukazují, že děti rozvedených rodičů se samy rozvádějí častěji než děti rodičů, kteří se nerozvedli.

V období od první světové války až do poloviny šedesátých let se intenzita manželství ve vyspělých zemích plynule zvyšovala, zatímco věk osob uzavírajících první sňatek se v průměru snižoval. Ještě v šedesátých letech 20. století se demografové rodiny (A. Monnier) domnívali, že dominantním modelem vyspělých zemí bude manželský pár s dětmi. Avšak již v sedmdesátých letech tuto myšlenku ideální rodiny zastínila stoupající rozvodovost, a o něco později i klesající sňatečnost, a to nejen u rozvedených, ale i svobodných.

K vzestupu rozvodovosti v Československu, jenž se urychlil od poloviny šedesátých let, přispělo pravděpodobně také stále liberálnější zákonodárství. Zvláště novela zákona o rodině z roku 1965, připouštějící rozvod i bez souhlasu druhého manžela, pokud manželé spolu déle nežili, otevřela cestu k právnímu zániku tzv. mrtvých manželství. I když si manželství udržela vysoký společenský kredit, pro většinu obyvatelstva se stal rozvod nevydařeného manželství samozřejmostí a jeho snadnost také vedla k méně odpovědnému rozhodování se před uzavíráním manželských svazků.

V růstu rozvodovosti se zřejmě také projevilo snížení tolerance mladých žen. Přispěl k tomu i fakt, že ženy byly samostatně výdělečně činné a nebyly již tak bezprostředně závislé na manželovi. Kromě toho soudy svěřovaly po rozvodu nezletilé děti obvykle matce. Ženy byly proto stále častějšími žadatelkami o rozvod manželství.

Rozvodovost byla v ČR v době socialismu vysoká - rozvod byl velice snadným aktem a sociální a ekonomické klima dovoľovalo použít k řešení i banálních manželských neshod tohoto radikálního způsobu.

Naše rozvodovost patří k nejvyšším v Evropě. Naprostou jednoznačnost v tomto vykazují státy bývalého Sovětského svazu - zejména Ukrajina a Pobaltské republiky. Po nich následují Velká Británie s Českou republikou a skandinávské země. Západoevropské země, vyjma Spojeného království, mají rozvodovost podstatně nižší, a to zejména v zemích, které jsou silně nábožensky založené - Itálie, Španělsko, Portugalsko, Řecko. Rozvody nejsou povoleny v Irsku a na Maltě.

Rozvodovost je v současné době relativně vysoká ve všech moderních společnostech. Z průzkumu bylo dokázáno, že v současné moderní době tomu ani jinak být nemůže, jelikož doba klade takové nároky, že spoustu manželských párů nemá tendenci nedodržovat rodinná pouta (např. vysoké pracovní nároky - nejsou volné chvíle na trávení času s rodinou a tím se navzájem oddalují). Osou rodinného života jsou potřeby emocionální, což znamená, že rodinné vztahy jsou dnes především založeny na dobrovolnosti. Proto také moderní společnosti jsou společnostmi rozvodovými.

Předpokládat nějaké výrazné snížení rozvodovosti asi nemůžeme. Dá se očekávat, že se nesplní ani naděje vkládané do nemanželského soužití, o němž se předpokládalo, že jako forma přípravy na manželství splní významnou funkci učení se. Míry rozvodovosti to nijak neovlivnilo. Manželé, kteří se oba chtějí rozvést, si vždy najdou pro rozvodového soudce takové zdůvodnění rozvratu manželství, že bude pod tímto tlakem bezmocný a manželství rozvede. V příčinách rozvratu trvale narůstá důvod "rozdíl povah" (dosahuje již poloviny) a v takovýchto případech je jakákoliv snaha po smířování neefektivní.

5.2.2. Rozvodovost v současné době

Česko patří k zemím s vyšší rozvodovostí, zdaleka ale není rekordmanem. Nejvyšších hodnot dosahují severské a některé západoevropské státy.⁷⁰

Od roku 1949 do roku 2014 se v Československu a Česku uskutečnilo 4 799 250 svateb. Celkem 1 588 846 manželství pak skončilo rozvodem (v roce 1949 ještě

⁷⁰ ČESKO. MAFRA a.s.: *Rozvodovost v Česku*. [online]. © 2016 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://zpravy.idnes.cz/rozvodovost-v-cesku-0lt-/domaci.aspx?c=A150209_184242_domaci_cen

rozlukou). To znamená, že zhruba třetina tuzemských manželství za posledních 66 let zkrachovala.

Procento rozvodů ale samozřejmě nezůstává v čase konstantní. „Na počátku sledovaného období se rozvádělo jen o něco málo více než jedno manželství z deseti. Rozvodovost však velmi výrazně stoupla po rozpadu Československa, kdy během několika málo let vzrostla téměř o 20 procent. Dnes dosahuje zhruba 60 procent. Navzdory tomu, že v ČR výrazně poklesl počet svateb a tolerance vůči nemanželským párům naopak vzrostla.⁷¹

Častějším navrhovatelem rozvodu jsou v současnosti ženy, děje se tak zhruba ve dvou třetinách případů. Emancipace pokročila i v tomto ohledu: Před více než šedesáti lety to sice byly také ženy, kdo podával návrh na rozvod častěji, šlo ale jen o necelých 55 % případů. Z více než 40 % jsou rozváděná manželství bezdětná, jen asi 3 % rozváděných manželství tvoří ta se třemi nebo více dětmi. Na přelomu 40. a 50. let to byl více než dvojnásobek, přesto se i tehdy jednalo o pouhý zlomek všech rozvodů. I když, najdou se i extrémní případy - například v roce 1950 bylo rozvedeno celkem 7 manželství s 10 a více dětmi. Lidé se u nás rozvádějí nejčastěji jednou - první rozvody tvoří asi 80 % všech případů, a to prakticky ve všech věkových skupinách bez ohledu na velikost obce.⁷²

V hlášeních se objevují hlavně obecné důvody rozpadu svazku, jako je rozdílnost povah, názorů či zájmů. Konkrétní příčiny jako nevěra, alkoholismus nebo sexuální neshody se do statistik promítají zřídka. Z těchto bývá soudem nejčastěji identifikována jakožto příčina rozvratu manželství nevěra - v roce 2013 to bylo 903 případů na straně muže a 672 na straně ženy.⁷³

⁷¹ ČESKO. Seznam.cz : *Zabiják manželství – věk poblíž čtyřicítky*. [online]. © 2016 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/399226-zabijak-manzelstvi-vek-pobliz-ctyricitky.html> />

⁷² ČESKO V DATECH. *Ne všechno se páruje aneb o rozvodech v Česku*. [online]. © 2016 [cit. 2016-04-01]. Dostupné z http://www.ceskovdatech.cz/clanek/38-ne-vsechno-se-paruje-aneb-o-rozvodech-v-cesku/?gclid=CjwKEAjlwq24BRDMjdK7g8mD6BASJABBI8n3x4Y8ZwHOgUag4n5Th8UBJKdvccboDnqAyoPfqY02XxoCCJ3w_wcB#article-content

⁷³ ČESKO. Seznam.cz: *Zabiják manželství – věk poblíž čtyřicítky* [online]. © 2016 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/399226-zabijak-manzelstvi-vek-pobliz-ctyricitky.html>

V následující tabulce můžeme porovnat počet uzavřených manželství oproti rozvodovosti ve vybraných obdobích.

Z tabulky vyplývá, že za posledních deset let v ČR klesá počet rozvodů, ruku v ruce s tím jde i snižování počtu uzavření manželství. Což také potvrzují výsledky průzkumu, kdy většina respondentů ve věkové kategorii 20-30 let odpověděla, že pro ně je důležitá rodina, nikoli už ale uzavření manželství.

Tabulka 3: Sňatky a rozvody ve vybraných letech⁷⁴

rok	rozvodovost	počet rozvodů	počet sňatků
1930	5,6%	4962	101 158
1950	12,1%	11 312	95 166
1960	15,9%	12 970	74 173
1970	26,1%	21 516	90 624
1975	30,1%	26 154	97 373
1980	30,7%	27 218	78 343
1985	35,8%	30 489	80 653
1990	38%	32 055	90 953
1995	38,4%	31 135	54 956
2000	41,4%	29 704	55 321
2005	47,3%	31 288	51 829
2010	50%	30 783	46 746
2013	47,8%	27 895	43 499

⁷⁴ ČESKO. Seznam.cz: *Zabiják manželství – věk poblíž čtyřicítky* [online]. 2016 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/399226-zabijak-manzelstvi-vek-pobliz-ctyricitky.html>

Závěr

Bakalářská práce srovnává popis společnosti a rodiny napříč různými etapami lidské společnosti. Zabývá se také rodinou, manželstvím a rozvodovostí a jejich základními termíny. Jsou analyzovány data z Českého statistického úřadu, která jsou na základě zjištěných výsledků vlastního šetření potvrzena. V bakalářské práci je také zhodnocen vliv médií na rodinu a vliv společnosti na rodinu. Blíže je také charakterizován zákon o rodině.

Význam rodiny a její pojetí se v průběhu lidské historie vyvíjelo. Stejně jako se měnilo pojetí lidské společnosti, měnil se i význam, struktura a samotná definice rodiny. Rodina má znamenat jistotu, podporu a lásku. Mít rodinu, někam patřit je základní potřebou každého jedince. Nicméně i přesto jsou někdy rodinné vztahy komplikované a ne vždy příjemné.

V současné společnosti se na rodinu nahlíží sice jako na důležitou, pro většinu zůstává na prvním místě žebříčku životních hodnot. Nicméně se na ni již nepohlíží jako v minulosti, kde rodinu tvořilo i široké příbuzenstvo, nebo dokonce celé kmeny či tlupy. I přes velikost těch rodin zde existovaly velmi úzké vztahy. V současné době je považován za rodinu pouze muž, žena a případně dítě. Často kladené vysoké pracovní nároky jsou upřednostňovány před manželstvím a rodinným životem (často ani není na výběr) a mají za následek následné odcizení manželů a neshody, často vedené až k rozvodu.

Současná společnost bývá hodnocena na základě dosaženého vzdělání a vykonávaného zaměstnání. Na základě analyzování výsledků z vlastního šetření můžeme toto označit za hlavní důvod, proč ubývá počet manželství, do kterého vstupuje současná mladá generace. Oproti tomu, pro generace našich prarodičů bylo běžné vstupovat do manželství kolem 20 let a založit si vlastní rodinu. Upřednostňoval se rodinný životní styl.

Byl také zhodnocen vliv společnosti na rodinu. V současné chvíli je vnímám spíše negativněji v porovnání s názorem dřívějším. Dřívější společnost na rodinu více dbala, význam rodiny byl mnohem důležitější než v dnešní době.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. BALLOVÁ-ROKEACHOVÁ, Sandra J. a Melvin L. DEFLEUR. *Teorie masové komunikace*. Přeložil Jirák Jan, Šoltys Otakar. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 363 s. ISBN 80-7184-099-8.
2. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
3. HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
4. CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: Grada, 2002. 108 s. ISBN 80-24-0217-7.
5. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha: Computer Press, 2001. 126 s. ISBN 80-7226-365-X.
6. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9
7. MÁROVÁ, Zdeňka, MATĚJČEK Zdeněk, RADVANOVÁ Senta. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. 113 s. ISBN neuveden.
8. MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2005. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
9. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
10. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. 2 vydání. 251 s. ISBN 80-86429-05-9.
11. SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4.
12. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.
13. PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-164-1.

Elektronické zdroje

1. ČESKO. MAFRA a.s.: *Rozvodovost v Česku*. 2016. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/rozvodovost-v-cesku-0lt-domaci.aspx?c=A150209_184242_domaci_cen
2. ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. 2005. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>.
3. ČESKO V DATECH. *Ne všechno se páruje aneb o rozvodech v Česku*. 2016. Dostupné z http://www.ceskovdatech.cz/clanek/38-ne-vsechno-se-paruje-aneb-o-rozvodech-v-cesku/?gclid=CjwKEAjwIq24BRDMjdK7g8mD6BASJABBI8n3x4Y8ZwHOgUag4n5Th8UBJKdvccboDnqAyoPfqY02XxoCCJ3w_wcB#article-content
4. ČESKO. Seznam.cz: *Zabiják manželství – věk poblíž čtyřicítky*. 2016 . Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/399226-zabijak-manzelstvi-vek-pobliz-ctyricitky.html>
5. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Český statistický úřad: *Národní struktura obyvatel*. 2014. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>
6. KOZÁK, Martin. *Kozák: Současná česká společnost*. 2007. Dostupné z <http://docs.martinkozak.net/school/soucasna-ceska-spolecnost.pdf>
7. MEZULÁNÍK, Radek. *Výchova v rodinách pod vlivem médií*. 2008. Dostupné z http://mezulanik.blogspot.cz/2008/01/vchova-v-rodin-pod-vlivem-mdi_2896.html

Legislativní dokumenty

1. ČESKO. Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV: *Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině.* Dostupné z www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf.
2. ČESKO. Ministerstvo spravedlnosti. MSP: *Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.* Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>.
3. ČESKO. Sbírka zákonů. *Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.* Dostupné z <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=115~2F2006&rpp=15#seznam>

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Vývoj počtu cizinců v ČR podle typu pobytu 1993 - 2014

Tabulka 2: Vývoj národnostního složení obyvatel ČR v letech 1921 - 2011

Tabulka 3: Sňatky a rozvody ve vybraných letech

Přílohy

Příloha I. – Řízené rozhovory a dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Šárka Štefanová a studuji Vysokou školu evropských a regionálních studií, o.p.s. v Příbrami. Zpracovávám bakalářskou práci na téma Význam rodiny v soudobé společnosti. Průzkum bych ráda realizovala pomocí řízených rozhovorů, které si Vám dovoluji předložit a požádat Vás o jejich zodpovězení. Rozhovory jsou anonymní, odpovědi jsou ANO/NE, vlastní vyjádření nebo doplňující možnosti.

Děkuji za Váš čas strávený při řízených rozhovorech.

Šárka Štefanová

studentka VŠERS, Příbram

Seznam otázek použitých pro řízené rozhovory a dotazník:

1. Uveďte, prosím, Vaše pohlaví.
2. Do které věkové kategorie spadáte?
3. Jaký je Váš rodinný stav?
4. Máte děti? Pokud ano, kolik?
5. Vnímáte manželství v dnešní době jako důležité?
6. Ve Vašem žebříčku hodnot, kam řadíte rodinu?
7. Kolik členů berete jako svoji nejbližší rodinu?
8. Pokud jste stále svobodný/á, plánujete založit rodinu? Sňatek, děti?
9. Jaký je Váš názor na registrované partnerství?
10. Pokud jste rozvedený/á, mohl/a byste uvést hlavní příčinu?
11. Jak vnímáte vliv společnosti na rodinu v současné době?
12. Porovnejte krátce, prosím, vnímání rodiny v minulosti a dnes.